

בענין שוא שאחרי מתג / הרב ד. יצחקי

כבר מבאר (בפרק ח ס"ז), שלפעמים אחר מתג השוא נע, ולפעמים השוא נח. אך החלוק בין מתג המניע השוא שאחרי למתג המניח השוא שאחרי אינו מברר היטב, והמדקדקים נבוכו מאד בזה. זה אומר בכה וזה אומר בכה. ויש חמשים שהשמיטו כל המתגים הנראים ורבים בעיניהם, אף על פי שהם מקימים מהקדמונים. ובכל זאת מצאנו לנכון להציג בזה כמה כללים שהעלינו מדברי המדקדקים, וכפי מה שנראה לנו עקר למעשה:

א. כל שוא אחר מלאפום מתוגה בראש תבה הוא שוא נח, כמו ובשכבך (דברים ו ז, יא יט), וכן אם הוא בתבה מקפת השוא נח, כמו ושלח-לי (דברי הימים ב ז), אלא אם כן הטעמת התבה באה תכף אחרי השוא, כמו ושמע (במדבר כג יח), ושבה (שופטים ה יב), שאז השוא נע. ויש מנקדים חטף פתח במקום שוא נע.

ולפעמים גם בלי התנאי הנ"ל השוא הוא נע (ונקודו בחטף פתח בספר בן אשר, ועוד), כמו ושקה-לי (בראשית כז כו בחומשי ראו"ה) ולהבדיל (בראשית א יח). (מנחת שי שם ומסורה גדולה של כ"י בן אשר שם. ועיי' קול הקורא פרק יב ס"ג ובהערותינו שם ובהקדמה הכללית של סידור רבי שבתי סופר פרק ג סעיף ה)

הרבה פעמים חסר דגש אחר "ה" בתחלת תבה, כגון הצפרדעים (שמות ח י, וכו'), המדברים (שמות ו כז), המצאתני (מלכים א' כא כ), התמלא (איוב מ לא), ובמקום הדגש יש מתג תחת הה"א, והוא מניע השוא שאחרי. ואולם, אם אחרי המתג באה יו"ד, כמו הירעתם (בראשית כט ה), אזי השוא נח. וכן למ"ד של הלויים תמיד בשוא נח, אפלו לספרים שהה"א מתוגה.

ג. ומדברי האחרונים נראה שכן הדין בשארי תבות כשפא מתג במקו דגש שהיה ראוי להיות בתבה, כמו במסלה (במדבר כ יט), ויתילת (שם א יח), וכמלאה (במדבר יח כז), ותאלצהו (שופטים טז טז) — בכל המתג מניע השו"א שאחריו. אך יוצאים מכלל זה: הלויים כנ"ל, וכל כל וי תחלת תבה, ו"משתי-עשרה" (יונה ג יא).

אך יש מקומות שגם לא בא מתג תחת הה"א במקום הדגש, וא השו"א הוא נח, כמו המעט (דברים ז ז), בשאת (ויקרא יג, ח). וכן לפעמים אחרי מ"ם חסר הדגש, כמו מלאום (בראשית כה כג), מקצ (דברים יג ח), וכן כל "מלמעלה" שבמקרא. וכן בשאר תבות לפעמים חסר הדגש שהיה ראוי להיות בה לפי דקדוק התבה. ובכן השו"א הראוי להיות נע, נהפך לנח, כגון תבת מבקשים (שמות י, יא), ויסע (ריש פרשת מסעי).

ד. כל תבה מבנין ההתפעל שבא מתג בצד החריק שבראש התבת השו"א שאחריו נח, כמו והתיצבו (דברים לא יד), ויתעצבו (בראשית לד ז), ותשתחוין (שם לג ו).

ה. כל שו"א, אפלו הבא אחר המתג, ואחר השו"א עוד שו"א או חט או דגש, בידוע שהשו"א נח, כמו ומכנסי-בד (ויקרא טז ד), זרעב (שם כב ג), משפן-שמה (תהלים עד ז).

ו. כל פעל המתחלת "וי", היו"ד בשו"א נח, כמו וישלחו (בראשית נט), וישלחה (שם כא יד), ויברכם (בראשית מח כ), ויענף (דברים ח ג).

ז. כל שו"א פשוט (כלומר שאינו חטף) שתחת אות גרונית (אהח"ע), השו"א נח אף שבא אחר מתג (כמו שמצוי בשרשים "היה", "חיה"), כג תהיו, והייתם, להיות, יחיה, נחיה, ומחית; ואין צריך לומר כשפא בא מתג לפני השו"א, כמו ויאסר (שמות יד ט), מעשר (דברים יד כג).

ח. כל מתג קדם ב' אותיות דומות, מניע השו"א שאחריו לכלי עלמן כגון הללו, רבבות (במדבר י לו, ע"ש במנחת שי).

כגון הללו, רבבות (במדבר י לו, ע"ש במנחת שי).

א. כל תבה (או ב' תיבות מוקפות) המנגנת בטעם מפסיק ולפני תנועת הנגון שו"א נע, והתנועה השניה שלפני השו"א נע היא פתח או סגול או חריק או שורק קטן (או מלאפום בראש תיבה שדינה כשורק קטן) שיש אחריהם שוא, אזי השוא ההוא הוא שו"א נח, כמו ממלכתך (שמואל א' יג יג) וממשלתך (תהלים קמה יג), ובזרועך (דברים ט כט), מגדלשכם (שופטים ט מז), לרצנכם (ויקרא יט ו), יפגשך (בראשית לב יח), תפארתך (שופטים ד ט), ולבהמתך (ויקרא כה ז), ובשכבך (דברים ד ז; יא יט). (סידור עבודת ישראל לר' זעליגמאן בער עמ' 83 ע"ש ובעמ' 82)

ב. בספר דקדוקי הטעמים המיחס לבן אשר כתב: חריק מתוגה שקדם שו"א ואחר השו"א אות גרזנית (אהח"ע), אזי השו"א נע. והביא הדגמאות: לקחינא (מלכים א' יז יא), שמעה (תהלים לט יג), השחיתו התעיבו (תהלים יד א). "אלו והדומים להם, יוצאים בלשון". והרד"ק כתב בספר המכלול (ספוס ליק דף קלז. הביאו במנחת שי שופטים ה יב): שכשיבא מאריך (ר"ל מתג) עם החריק קדם שו"א, נקרא השו"א נע [או כחטף פתח]. והביא הדגמאות: סבכי (ישעיה י לד), בשקתות (בראשית ל לח), בקרב איש (שמואל ב' טו ב), פקסם שוא (יחזקאל כא כח). עוד הביא בדקדוקי הטעמים כמה תבות שהמתג גורם לחטף פתח (ולפנינו כמה מהם בשו"א נע רגיל): אקרא ידוך (תהלים יח ז), ולשכני מאד (לא יב), לשאול שתו (מט טו), אמרות ידוך (יב ז), ממתים ירך | (יז יד), תמתין רגלך (סח כד), אבחר דרכם (איוב כט כה), אנשי לבב (שם לד י), תלעג לאב (משלי ל יז).

עוד נמצאו מתגים הנראים זרים בתבות, כמו תרשא (בראשית א יא), עלון (שם לו כג), חרבות (יהושע ה ב), כדכד (ישעיה נד יב), בערבות (במדבר כב א), ונחלקו בהם האחרונים אם השו"א נע או נח. והכלל למעשה, שבכל דבר ספק אין לשנות לקרות קריאה שזרה לפי כללי

הדקדוק, ולכן יש לקרות אלו וכיוצא בהם בשו"א נח.
ועין עוד בספר טעמי המקרא המיחס לר' יהודה בן בלעם, מחברת
התיג'אן התימני, שער המתיגות של יהב"י הנקדן (נדפס ב"לשוננו"
תשרי, טבת-ניסן תשי"ח), מנחת שי במאריך המאריך שלו, ספר משפטי
הטעמים של רב וואלף היידענהיים, ובסוף התנ"ך מהדורת ר'
מרדכי ברויאר, ובכשימת המקומות שנקד בן אשר חטפים בתנ"ך
הנ"ל.